

R-06-51

Byggandet av F3 och O3

**- hur det påverkade Oskarshamns
och Östhammars kommuner under
byggprocessen och efteråt**

Christer Hallerby, C2S Consulting

April 2006

Svensk Kärnbränslehantering AB

Swedish Nuclear Fuel
and Waste Management Co
Box 5864

SE-102 40 Stockholm Sweden

Tel 08-459 84 00

+46 8 459 84 00

Fax 08-661 57 19

+46 8 661 57 19

R-06-51

Byggandet av F3 och O3

**- hur det påverkade Oskarshamns
och Östhammars kommuner under
byggprocessen och efteråt**

Christer Hallerby, C2S Consulting

April 2006

Svensk Kärnbränslehantering AB

Swedish Nuclear Fuel
and Waste Management Co
Box 5864

SE-102 40 Stockholm Sweden

Tel 08-459 84 00
+46 8 459 84 00

Fax 08-661 57 19
+46 8 661 57 19

Byggandet av F3 och O3

- hur det påverkade Oskarshamns och Östhammars kommuner under byggprocessen och efteråt

Christer Hallerby, C2S Consulting

April 2006

Denna rapport har gjorts på uppdrag av SKB. Slutsatser och framförda åsikter i rapporten är författarens egna och behöver nödvändigtvis inte sammanfalla med SKB:s.

En pdf-version av rapporten kan laddas ner från www.skb.se

Innehåll

1	Inledning	5
2	Bakgrund	7
3	Byggprocessen	9
4	Rallare och byggsväng	11
4.1	Boendet	11
4.2	Det sociala livet	12
5	Samverkan mellan kommun och kraftbolag	15
5.1	Avvecklingen	16
6	Bygder i utveckling	19
6.1	Östhammars utveckling	19
6.2	Utvecklingen i Oskarshamn	21
6.3	Det lokala näringslivet	22
6.4	Stridigheter kring kärnkraften	23
7	Corporate citizenship	25
8	Intervjuade	27

1 Inledning

Denna rapport försöker fånga vilken påverkan och vilka följd effekter byggandet av reaktorerna Forsmark 3 (F3) och Oskarshamn 3 (O3) fick på kommunerna Oskarshamn och Östhammar. Rapporten har tagits fram på uppdrag av Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB) och i samråd med kommunerna.

Rapporten är en del av det utredningsarbete som görs i lokaliseringsprocessen för slutförvaret för använt kärnbränsle. SKB har tidigare publicerat rapporten: ”Erfarenheter från några stora infrastrukturprojekt i Sverige”, där resultaten från den så kallade erfarenhetsutredningen presenterades.

Syftet med erfarenhetsutredningen var att se vilka lärdomar, med relevans för slutförvaret, som kunde dras från tidigare större anläggningsprojekt i Sverige. I rapporten ges en detaljerad beskrivning av beslutsprocesserna som föregick de studerade projekten samt hur olika frågeställningar och problem hanterades i respektive projekt under genomförandefasen.

Bland de projekt som studerades i utredningen fanns kärnkraftreaktorerna F3 och O3. I den diskussion som fördes under och efter utredningens genomförande framkom önskemål om att närmare studera de följd effekter som byggandet av dessa anläggningar fick för Östhammar och Oskarshamn.

Exempel på frågeställningar är:

- Hur påverkade byggandet av F3 och O3 det dagliga livet i de båda kommunerna?
- Vilka positiva respektive negativa följdverkningar fick anläggningarna på arbetsmarknad och övrigt näringsliv under byggtiden och på längre sikt?
- Hur påverkade byggprojekten kommunernas verksamhet i form av krav på kompetens och service?
- Vad har anläggningarna betytt ur ett kommunalekonomiskt perspektiv?

Underlaget till rapporten bygger främst på djupintervjuer med personer som hade nyckelpositioner under byggperioden i kraftföretagen, hos entreprenörerna och i kommunerna. Tid och resurser har endast medgivet ett begränsat antal intervjuer men de intervjuade har gett ett bra underlagsmaterial och en bred bild av förlopp och utveckling i både Oskarshamn och Östhammar. Via intervjupersonerna har också getts tillgång till en del skriftligt material som väl kompletterar själva intervjuerna.

I beskrivningen används endast i undantagsfall direkta citat. Detta för att få en så flytande och sammanhängande text som möjligt. Men framställningen bygger i stort sett helt på vad som kommit fram under intervjuerna. Det går dock inte att komma ifrån att i vissa fall är det författarens tolkning av vad som sagts snarare än direkta uttalanden av intervjupersonerna som varit vägledande i skrivandet. Ansvar för det som står är därför helt och hållet författarens. Ingen av de intervjupersoner som redovisas i bilaga 1 kan ställas till svars vare sig för beskrivningarna eller för slutsatserna. Jag har så långt möjligt dubbelkollat sak- och sifferuppgifter. Men en hel del uppgifter i rapporten har endast en källa. Även om intervjupersonerna är mycket vederhäftiga och alla hade centrala positioner under den period som beskrivs, kan minnet svika och förväxlingar ske när så lång tid har förflutit. Jag reserverar mig därför för att det kan finnas felaktigheter i intervju materialet.

Det förtjänar dock redan inledningsvis att framhålla den positiva syn som finns i bägge orterna på kraftverken och deras ägare, på vad OKG och Forsmarks Kraftgrupp AB (FKA) betytt för utvecklingen av kommunerna. Den positiva synen är ömsesidig genom att kommunerna – politiker och tjänstemän – från kraftverkens sida beskrivs som mycket smidiga och samarbetsinriktade. Det är frapperande hur konfliktfritt hela etableringen av bägge kraftverken genomfördes på den lokala nivån. Den positiva, och ibland rent entusiastiska, grundtonen i beskrivningen av både byggprocessen och vad kärnkraften långsiktigt betytt för Oskarshamn och Östhammar är således inte min utan en relevant och rättvisande spegling av intervjuerna.

När man ska titta på effekterna av byggandet av F3 och O3 för kommunerna Östhammar respektive Oskarshamn, uppstår en svårighet i att isolera påverkan från just dessa reaktorer i förhållande till kärnkraftsanläggningarna i stort. I Forsmark pågick byggandet i princip hela tiden från att Forsmark 1 påbörjades till att Forsmark 3 stod färdigt. I Oskarshamn var det dock sex års uppehåll mellan invigningen av tvåan och påbörjandet av trean. Å andra sidan byggdes Clab – Centralt mellanlager för använt kärnbränsle – i Oskarshamn parallellt med O3. Jag har löst detta genom att i diskussionen med intervjupersonerna behandla kärnkraftsanläggningarna i stort men med särskilt fokus på F3 och O3. Resultatet har blivit att när det gäller långsiktiga bestående effekter så är det kärnkraftsanläggningarna som sådana som är utgångspunkten. När det gäller själva byggprocessen är det tidsperioderna för byggandet av F3 och O3 som främst belyses.

Lidingö i december 2005

Christer Hallerby
C2S Consulting

2 Bakgrund

F3 och O3 är den elfte respektive tolfte reaktorn i det utbyggnadsprogram för kärnkraften som riksdagen beslutade om 1975. I programmet fanns också en trettonde reaktor som dock aldrig kommit till stånd. Därmed är F3 och O3 de två sista reaktorerna som har byggts i Sverige. De är också de största både vad gäller volym och produktionskapacitet. De är tvillingreaktorer levererade av ABB-atom. OKG kunde ta över färdiga byggritningar från Vattenfall, vilket gjorde O3 till en kopia av F3.

Vid idrifttagningen hade reaktorerna en effekt på 1 050 MW. Efter senare effekthöjningar ligger idag O3 på 1 200 MW och F3 på 1 155 MW. Tillsammans svarar de två reaktorerna ett normalår för tio-tolv procent av Sveriges elproduktion. Reactorerna har genom åren också visat sig vara mycket driftsäkra och ligger i topp internationellt när det gäller energitillgängligheten.

Första reaktorn i Oskarshamn beställdes 1965 och byggnadsarbetena i Simpevarp började året därpå. O1 togs i drift som Sveriges första kärnkraftsreaktor år 1972. O2 kunde tas i drift 1974. Tillståndprocessen för att bygga O3 startade 1973 då OKG lämnade in nödvändiga handlingar. Reaktorn beställdes hos ASEA/ATOM under 1976. Leverantören fick dock ganska snabbt besked om att dra ned tillverkningstakten till snigelfart och det kom att dröja ända till 1980 innan byggnadsarbetena på plats i Simpevarp kom igång.

Skälet till fördröjningen var den kärnkraftdebatt som startade i Sverige kring 1973 då centerpartiet bestämde sig för att verka för kärnkraftens avveckling. Det borgerliga regeringstillträdet 1976 skedde under starka konvulsioner i kärnkraftfrågan och stridigheterna fortsatte internt i regeringen under hela regeringsperioden. Olyckan i Harrisburg 28 mars 1979 innebar ytterligare bränsle till debatten och meningsskiljaktigheterna i svensk politik kulminerade i ett riksdagsbeslut om en folkomröstning om kärnkraftens fortsatta användande i Sverige. Folkomröstningen genomfördes i mars 1980 och riksdagen tolkade efteråt resultatet som att de tolv reaktorer som var beslutade och beställda skulle användas men avvecklas senast år 2010. Denna den så kallade bortre parentes, att kärnkraften ska vara avvecklad till år 2010, har senare upphävts av riksdagen. Däremot är det fortfarande i lag förbjudet för svenska aktörer att planera för nya reaktorer i landet.

Byggstarten för första blocket i Forsmark skedde i november 1971. Forsmark 1 skulle sedan enligt planerna ha laddats och tagits i drift under 1978–1979. Men riksdagens beslut om den så kallade rådrumslagen gjorde att drifttagningen fick skjutas upp. Lagen innebar att reaktorer som blev färdiga före folkomröstningen inte fick laddas, alltså tillföras kärnbränsle. Men efter folkomröstningen och riksdagens beslut med anledning av denna, kunde F1 slutligen tas i drift i december 1980. Ett halvår senare i juli 1981 kunde också F2 tas i drift.

Arbetena med den tredje reaktorn i Forsmark startade under vintern 1975–1976. Trots stora politiska problem och mycket strul pågick byggnationen hela tiden under de borgerliga regeringskonvulsionerna och folkomröstningsdebatten. Centerpartiet försökte tidigt efter regeringsskiftet 1976 sätta stopp för Vattenfalls finansiering av reaktorbygget. Motståndet från moderaterna och folkpartiet gjorde dock att en motvillig energiminister gav Vattenfall rätt att teckna borgen för de lån som FKA behövde för att fortsätta bygget. Däremot skulle Vattenfall varje kvartal göra en särskild framställan till regeringen om att få använda medlen.

Anslagsdiskussionen och finansieringsfrågorna fortsatte att vålla problem och osäkerhet ända fram till att trepartregeringen föll i oktober 1978 och en folkpartistisk minoritetsregering tillträdde. Men det dröjde inte länge innan osäkerheten kom tillbaka i och med Harrisburg och folkomröstningen. Vattenfall beslutade dock att arbetena skulle fortsätta över folkomröstningen men, som man sa, på sparlåga.

Sparlåga för F3 och snigelfart för O3 över folkomröstningen 1980 således, men därefter blev det full fart på byggandet på bägge ställena. Folkomröstningen genomfördes i mars och riksdagsbeslutet kom i april. Strax därpå gav länsstyrelsen igångsättningstillstånd för byggnationen av O3. I maj gick första sprängskottet i Oskarshamn. I Forsmark gick det snabbt att växla upp takten i ett pågående bygge.

3 Byggprocessen

Både F3 och O3 fasades in på nätet första gången den 3 mars 1985. Bägge reaktorerna kunde tas i drift några månader senare i augusti samma år. Det ger ett tydligt intryck av kapplöpning mellan privata OKG och statliga Vattenfall. Så kändes det säkert ibland också både på byggarbetsplatserna och i styrelserummen. Konkurrens och prestige fanns med i bilden men ränteläget var en väl så stark piska för att hålla byggtakten uppe.

I början på 1980-talet var trycket på den svenska valutan stort. Den borgerliga regeringen devalverade kronan med 10 procent hösten 1981 och den nyttillträdde socialdemokratiska regeringen devalverade med ytterligare 16 procent hösten 1982. Inflationen var hög, inledningsvis under 1980 14 procent. Sedan sjönk den successivt till 8 procent 1982 för att ligga kvar ungefär på den nivån till 1985.

Den genomsnittliga byggräntan för O3 var 13,5 procent, så det fanns alla skäl i världen att pressa tiden för att få ned byggkostnaderna och få in reaktorerna på nätet för att snabbt börja leverera el. OKG inrättade också ett bonusprogram för huvudentreprenören, som innebar att extra ersättning betalades ut om man nådde vissa preciserade delmål på tidpunkter tidigare än plan. De 20–30 miljoner extra som OKG betalade ut i bonus tog man igen flera gånger om på räntesidan. Totalt körde man in nästan ett halvår jämfört med den ursprungliga tidplanen.

Det fanns också flera andra skäl till att den totala byggtiden blev betydligt kortare i Oskarshamn än i Forsmark. Forsmarksbygget slog av en del på takten efter Harrisburg och fram till folkomröstningen. OKG fick möjlighet att kopiera färdiga byggritningar från Forsmark. Överhuvudtaget etablerades en utmärkt samverkan mellan FKA och OKG, som väl framförallt gynnade O3 eftersom man låg efter i början. Det gjordes också flera innovationer på byggsidan i Oskarshamn medan Forsmark byggde mera traditionellt. Bland annat så byggdes den cylinder som skulle finnas innanför inneslutningen utanför, parallellt med reaktorinneslutningen, för att till slut ”glidas” in. I Oskarshamn användes glidformsgjutning till 80–85 procent av väggarna, medan man även i detta fall var mera traditionella i Forsmark.

Det var gigantiska byggarbetsplatser som etablerades både i Oskarshamn och i Forsmark. Som mest handlade det om 3 000 bygg- och anläggningsarbetare i Oskarshamn, men då inklusive bygget av Clab. I Forsmark låg toppen på drygt 2 200. Till detta kom driftsorganisationerna med permanentboende som redan hade etablerats i Oskarshamn för O1 och O2 och som var under uppbyggnad i Forsmark för F1 och F2. Man räknade till en början på ett behov av cirka 125 personer per reaktor, något som senare visade sig vara något i underkant.

4 Rallare och byggsväng

För projektledare och byggchefer handlade det förutom att organisera själva byggplatsen att ta hand om frågor som vad man skulle göra av med sprängstensmassorna och var betongen skulle tas ifrån, att också ta hand om personalen, ordna bostäder och mathållning. Förutsättningarna för detta var väldigt olika i Oskarshamn och Forsmark inför byggandet av O3 respektive F3. I Oskarshamn som hade haft några års bygguppehåll handlade det om att börja från början. I Forsmark skedde en glidande övergång från FI och F2 till F3. Det byggdes kontinuerligt hela tiden.

4.1 Boendet

I Oskarshamn tog en gemensam arbetsgrupp mellan kraftverket och kommunen itu med bostadsfrågan. Det var ett sammelsurium i början när man letade efter bostäder överallt i regionen. Man formligen dammsög samhällena inom rimligt pendelavstånd.

Kommunen hade dock en tydlig idé om att det tidsbegränsade boendet skulle kunna utnyttjas även efter att byggfasen avslutats. Man hade varit på studiebesök i finska Olkiluoto där två ABB-reaktorer byggts och tagit del av erfarenheterna därifrån. Strategin var att boendet i första hand skulle ordnas genom vanliga bostäder, i andra hand med fritidsbostäder och i tredje hand i husvagnar. En del baracker och småstugor kom också med i bilden.

Ett av de stora projekten var fritidsbyn i Hägnad. Den finansierades av OKG och byggdes med hjälp av AMS. En del uppställningsplatser för husvagnar ordnades också i anslutning till fritidsbyn. Senare när det inte längre behövdes några rallarbostäder övertogs Hägnad av kommunen. Ytterligare en uppställningsplats för 150–200 husvagnar anlades i anslutning till arbetsplatsen.

Det kommunala bostadsbolaget Byggebo hade sedan några år byggt ut bostadsområdet Kristineberg. Här fanns en hel del lediga lägenheter som kunde hyras av BOA¹, som i sin tur hyrde ut dem möblerat till bygg- och anläggningsarbetare.

Kommunen förde även in utvecklingen i Misterhult i bostadsdiskussionerna. Man föreslog OKG att bygga bostäder även här där befolkningen under en längre tid hade minskat. Nu såg man en chans att vända utvecklingen. Det byggdes både permanenta och monteringsfärdiga hus. OKG tog också på sig att bygga om den slingrande grusvägen mellan Misterhult och Simpevarp till ordentlig vägstandard. Man får idag inget intryck av att detta var en förhandlingsfråga, utan kommunen föreslog och OKG tog till sig idéerna.

Kommunens kostnader för det här bostadsbyggnadsprogrammet var i stort sett försumbara. Det handlade om myndighetsavgifter och medverkan i planeringsarbetet. Man fick visserligen köpa fritidsbyn i Hägnad av OKG när byggfasen var avslutad. Men det, enligt uppgift, till ett väldigt generöst pris och kommunen har senare också sålt byn vidare till privata intressenter. När det gäller de mål och den strategi man hade för bostadsbyggnadsprogrammet är det väl mera tveksamt om man var framgångsrik.

¹ BOA står för Byggkonsortiet Oskarshamnsarbetena som var huvudentreprenör vid byggandet av trean. (Armerad Betong, Vägförbättringar AB, Skånska Cementgjuteriet AB, AB WP-system).

Skälen till att lösa boendet med permanentbostäder och fritidsbostäder var huvudsakligen sociala. Ett ordnat boende skulle ge bra levnadsvillkor för arbetarna. Det här var dock personer som jobbade mycket och ofta åkte hem över helgerna. De accepterade att tränga ihop sig för att spara pengar. Det bodde ofta flera personer i varje lägenhet och stuga. Det ledde inte sällan till festande, konflikter eller att man störde varandra genom olika skiftgång m m. Kommunen blev också överraskad av att så många, säkert också av kostnadsskäl, ville bo i husvagn.

I Kristineberg byggde man uppenbarligen för mycket. Men detta sägs inte ha påverkats av kraftverkets behov utan den utbyggnaden låg i de ordinarie planerna. Några hus har senare rivits i området. I Misterhult lyckades man hålla invånarantalet uppe ett tag. Men när bygfasen var över monterades en del av husen ned och flyttades.

I Forsmark var det inte riktigt samma tryck inför bygget av F3 eftersom det skedde en successiv övergång från F1 och F2. Många bygg- och anläggningsarbetare var med på kraftverket under hela perioden från början på 1970-talet till dess att trean stod klar 1985. Flera av dem flyttade också permanent till kommunen, byggde hus och etablerade sig där. De fanns också de som pensionerades under byggtiden, varav en del har valt att bo kvar i Östhammar medan andra har flyttat tillbaka till hembygden.

I Forsmark var det också många som dagpendlade till bygget. Man åkte till exempel från andra orter i kommunen som Gimo, och från Uppsala. Andra kom från Tierp, några från Gävle.

Men självklart gick det inte att hantera bygget utan långpendlare och tillfälligt boende. I Forsmark fanns två alternativ, antingen bodde man i barackstaden ute vid kraftverket eller i husvagn.

4.2 Det sociala livet

Rallarlivet är speciellt och var det också när O3 och F3 byggdes. Det var nästan uteslutande män som jobbade med bygg- och anläggningsarbetena. Man jobbade hårt, ibland långa skift. Var man på glidformarna i Oskarshamn handlade det om tolv timmars skift dygnet runt, formarna fick aldrig stanna. På de fria helgerna lämnade man helst arbetsplatsen och åkte hem. Från Oskarshamn gick det till exempel bussar till Stockholm om helgerna.

Jobba, äta och sova var de viktigaste inslagen under dygnet. Men däremellan fanns det ibland en del fritid och det fanns utrymme och tillfällen till olika aktiviteter, särskilt då idrott. I både Forsmark och Simpevarp byggde bolagen sporthallar. I Oskarshamn organiserade BOA allt från korpfboll till danskurser.

För en så här manlig miljö, där man ofta bodde flera tillsammans eller åtminstone nära varandra, är väl lumpen och det militära den bästa parallellen – gott kamratskap och logementstämning men också en hel del festande. Det var alkohol och kortspel i baracker och husvagnar. En del prostituerade drogs också till byggarbetsplatserna. I Oskarshamn finns uppgifter om regelrätt bordellverksamhet i en av husvagnarna.

Det var sällan man gick ut och åt. Till viss del berodde detta kanske på att restaurangutbudet var begränsat i både Oskarshamn och Östhammar. Men framförallt berodde det på att man åt på marketenteriet där maten var rejäl, bra och riklig. Man köpte kuponger och i Oskarshamn, där frukost, lunch och mellanmål ingick i paketet, utgick matlådor vid middagstid för dem som jobbade över. Inte sällan såg man till att jobba så att man fick matlåda.

När man gick ut i Oskarshamn så var det till puben och diskoteket Louise i gamla stuveriet i hamnen eller möjligen Stadskällaren. Forsmarksjobbarna drog till Hasselbacken i Öregrund. De här platserna var träffpunkter och andningshål. Ställen dit man gick för att ta en öl (eller några) snacka och umgås med kompisarna utanför de ofta trista boendemiljöerna. Stämningen var hög. De var viktiga för det sociala livet för många rallare. Men det var också platser dit flera av bygdens, och även grannkommunernas, tjejer drogs. Ryktena gick (och det var väl inte bara rykten) att här fanns det grabbar som tjänade bra och som också ibland var villiga att spendera. Några rallare gifte sig också med flickor från bygden och stannade kvar. Säkert träffade en och annan sin tillkommande på Louise eller på Hasselbacken.

Självklart hade rallarlivet en social baksida för många: Alkoholproblem, kortspel med höga insatser, skilsmässor, bråk och slagsmål. Polisen fick då och då rycka ut till husvagnsparkeringarna för att avstyra bråk och ta hand om överförfriskade personer. En del fastnade också i polisens nykterhetskontroller, som åtminstone i Oskarshamn var ofta förekommande på morgnarna utanför anläggningen. Många festade och drack en del, men som i samhället i övrigt var det endast ett fåtal som verkligen behövde tas om hand. Det var heller inget som drabbade eller som man märkte så mycket av i kommunerna. Bolagen hade väl rustade personalavdelningar och en företagshälsovård med vana och rutin att hantera den här typen av problem. Det rådde tidvis arbetskraftsbrist på byggena och det märktes när ”bolagen hade varit ute och trålat efter personal” att en del nykomlingar inte passade för rallarlivet utan snabbt åkte hem igen. Men vanligtvis var rekryteringen noggrann. Byggnadsarbetarförbundet deltog aktivt och ”de kände sina gubbar”.

Inledningsvis ger intervjuerna ett intryck av att rallarna i Oskarshamn var genomsnittligt yngre, levde hårdare och festade mer, medan rallarna i Forsmark var något äldre med stadgade familjeförhållanden och därmed också något lugnare. Skälet till detta skulle ha varit att bygget i Oskarshamn stampades igång snabbt och det behövdes mycket nyrekryteringar, medan det i Forsmark pågick kontinuerligt under lång tid samtidigt som Vattenfall, som själv skötte en stor del av bygget, hade en fast personalstyrka som flyttats ned från norrlandsälvarna. Det kom senare mothugg på den punkten när intervjupersoner menade att även entreprenörerna i Oskarshamn hade folk fast anställda som man flyttade runt på olika byggarbetsplatser. Möjligen kunde det vara så att kulturen i Oskarshamn var annorlunda, eftersom det där var mer glidformar och att glidformsfolket kanske både var yngre och lite mer utsvävande.

Man skulle kunna tro att ett par tusen bygg- och anläggningsarbetare skulle sätta sin prägel på stadslivet, höras, märkas och synas i de mest olika sammanhang. Visst innebar det en omsättningsökning för en del lokala företag som till exempel detaljhandel, spel och tobak, systembolag samt taxi och visst syntes BOA-folket i Oskarshamns stadsbild i sina svarta jackor. En del ”fylla och bråk” var det också ”på stan”. Men det bestämda huvudintrycket från både Oskarshamn och Östhammar är att man inte märkte av rallarna i det dagliga livet. Deras närvaro var inget som i någon större utsträckning påverkade livet för de vanliga Oskarshamnarna eller Östhammarsborna. ”De höll sig mest därute, vi märkte inte av dem så mycket här inne.” Framförallt hade man inget obehag av rallarna. Det var inga ordningsproblem, man stördes inte.

5 Samverkan mellan kommun och kraftbolag

Man skulle kunna tro att så här stora industrietableringar och kraftiga miljöingrepp skapade en lång rad konfliktfrågor och förhandlingssituationer att hantera mellan kraftverksägarna och kommunerna. Men så var inte fallet. Alla parter på bägge platserna ger istället det bestämda intrycket av friktionsfria, närmast idylliska, processer. Alla inblandade bedyrar att det var ett mycket gott samarbete och hela tiden en mycket god stämning. Det är anmärkningsvärt att ingen idag kan erinra sig en enda fråga, ett enda delproblem, som var konfliktfyllt och vållade frustration mellan parterna.

I både Östhammar och Oskarshamn fanns gemensamma projektgrupper/samverkansgrupper. Men det var absolut inte fråga om grupper där man uppfattade sig som motsatta parter, där man förde talan, förhandlade eller bevakade intressen och positioner. Uppfattningen idag är snarare att man satt i en gemensam projektgrupp, jobbade med gemensamma problem där det gällde att snabbt och effektivt hitta lösningar. Man var en i gänget. Man kom med förslag men ställde aldrig några krav. Det här var något som man gjorde tillsammans. Det handlade inte om parter som satt på var sin sida förhandlingsbordet, där man gav och tog, satte villkor och kompromissade. Projektet var gemensamt och man hjälpte varandra att hitta lösningar.

Det är klart att det var en annan tid, med en annan miljö- och planlagstiftning och en annan mindre tydlig myndighetsroll för kommunen än idag. Det är svårt att tänka sig att motsvarande etableringar i nutid skulle kunna genomföras lika friktionsfritt och organiseras med samma samverkansmodell.

Kraftindustrin var vid den här tiden också en i stort sett helt samhällsstyrd sektor. Vattenfall var (och är) helt och hållet ägt av staten. Sydkraft var visserligen börsnoterat men till större delen ägt av kommuner. Andra stora aktörer som Stockholm Energi och Gullspång ägdes av kommuner. De flesta kommuner ägde dessutom egna energiverk. Elproduktion och eldistribution sågs helt enkelt som en samhällelig angelägenhet där det var helt naturligt för kommunerna att engagera sig och ha ägarintressen.

Oskarshamns kommun var delägare i Sydkraft som i sin tur var ägare till OKG. Tunga kommunalråd som Nils Falk och Bengt Christersson satt efter varandra med i Sydkrafts styrelse och arbetsutskott. Säkert hade Oskarshamns ägande i Sydkraft en betydelse för hur man i kommunen såg på och hanterade OKG:s etableringsprocess. Det hade säkert också sin betydelse för hur kommunala politiker agerade i den energipolitiska debatten och stödet för kärnkraften. Bengt Christersson berättar till exempel hur han som företrädare för Sydkraft var med och uppvaktade industridepartementet om kärnkraften, träffade partiledare och nyckelpersoner i kärnkraftdebatten som Ingvar Carlsson, Gösta Bohman, Carl Tham med flera. Det är svårt att tänka sig att detta skulle kunna hanteras på samma sätt idag.

Engagemanget i Sydkraft innebar att kommunen kunde vara med och påverka in i styrelserummen och utveckla värdefulla kontakter. Flera kommunpolitiker fick möjlighet att åka till Malmö på bolagsstämmor och andra evenemang. Det stärkte samhörighetskänslan och gav också utrymme för och unika möjligheter till kunskaps- och kompetensutveckling. Kommunens företrädare kunde känna sig tryggare med kärnkraften samt kände förtroende för och tillit till dem som ansvarade för bygg och drift. Personer längre ner i organisationen, operativt ansvariga i Oskarshamn etc var väl medvetna om att det fanns andra kontaktvägar högre upp om något skulle strula till sig. Intervjumaterialet ger inte några direkta belägg för att Oskarshamns ägarroll påverkade hur Sydkraft och OKG agerade lokalt, eller för den delen hur kommunens politiker och tjänstemän såg på bolaget. Men det skulle vara konstigt om inte de informella kontaktvägarna spelade en viss roll.

I Forsmark var läget något annorlunda. Här var det staten i Vattenfalls och FKA:s skepnad som uppträdde. När kraftverket etablerades 1971 hade staden/kommunen egentligen ingen roll i tillstånds- och myndighetshandlingen. Östhammars dåvarande stad fick yttra sig över Vattenfalls koncessionsansökan, som man var mycket positiv till. Det skrevs ett enkelt avtal på en dryg A4-sida mellan Vattenfall och staden. Östhammars ansvarstagande inskränkte sig till att medverka vid inlösen av mark i närheten av kraftstationen samt att uppföra bostäder för Vattenfalls driftspersonal. I övrigt verkar det som Vattenfall haft fria händer ute i Forsmark. Detta får dock inte tolkas som att Vattenfall kunde göra precis som man ville. Det krävdes precis som i Oskarshamn tillstånd för att uppföra anläggningen enligt atomenergilagen, miljöskyddslagen, vattendom m m men här var det som skildras i Erfarenhetsutredningen framförallt staten (här också) som hade en roll via regeringskansliet och länsstyrelsen.

Kommunen hade alltså ingen egentlig roll ute i Forsmark. Den samverkansgrupp som bildades hade dock en hel del att göra med att hantera den växande befolkningen och bostadsfrågan (se nedan).

På den här tiden innebar själva tillståndsprocessen ingen större anspänning på kommunerna vad avser kompetens och resurser. Industrietableringar av den här storleken prövades enligt 136a byggnadslagen. Det var regeringen som fällde avgörandet. Länsstyrelsen var regeringens lokala representant och svarade i hög grad för underlag, bedömningar och tillsyn. Kommunens roll inskränktes i princip till att vara remissinstans samt att yttra sig över koncession, förslag och planer. Stads- och detaljplanearbetet, som även då var kommunens ansvar, verkar inte varit särskilt komplicerat och resurskrävande. Byggandet i kommunen och kraven på att ta fram byggbara tomter krävde dock ett större engagemang, dels därför att kommunerna lovat klara detta i avtal med kraftverken, dels därför att myndighetsrollen här var tydlig. Åtminstone Östhammar behövde tidvis förstärkning för att hantera markfrågor och anhopningen av bygglövsärenden.

Det fanns även ett antal mer tidsberoende faktorer som var avgörande för det goda och konstruktiva samarbetsklimatet. Absolut grundläggande var den starkt positiva syn på kraftverkens etableringar, deras stora betydelse för sysselsättning, kommunal utveckling och ekonomi som fanns i kommunerna. Men också att kraftverken tog ett vidare ansvar än att bara ”smälla upp” en industriplanläggning. Kraftindustrin var sedan vattenkraftsutbyggnaden van vid att ta ett vidare ansvar för sin personal och för samhällsbyggande. Man var van att hålla till i områden där det inte fanns någon infrastruktur alls. Vattenfall byggde ju hela samhällen, till exempel Luleälvens Porjus och Messaure. Det var inte bara fråga om bostäder och mathållning, utan också post, bibliotek, kyrka, teater, biograf, kommunikationer m m.

När det var dags för O3 och F3 var också kärnkraften och kärnkraftverken väl etablerade i bägge kommunerna. Företaget hade genom åren byggt upp ett stort förtroende både hos kommunledningar och hos medborgare. Den konfliktfyllda folkomröstningen var över och riksdagen hade tolkat resultatet som att elvan och tolvorna skulle byggas. Dessutom bodde ju nu många av den fast anställda driftpersonalen i kommunerna. De och deras anhöriga deltog i det sociala livet, i föreningsverksamhet, idrott och politik (mer om detta längre fram).

5.1 Avvecklingen

När så här stora byggarbetsplatser ska avvecklas kan man förutse en hel del problem och även i Oskarshamn och Östhammar var man oroliga. Det gjordes också en mängd utredningar, prognoser och bedömningar om vad som skulle hända med sysselsättningen, främst då på länsnivå. I Östhammar arrangerade till exempel regionalpolitiska enheten vid

Länsstyrelsen i Uppsala län en särskild Forsmarksdag. Det var hög nivå på medverkan, med arbetsmarknads- och energiministern samt landshövdingen i spetsen. Representanter för Vattenfall, länsstyrelsen, länsarbetsnämnden, byggnadsarbetarförbundet och kommunen redovisade avvecklingsplaner, enkätundersökning bland byggnadspersonalen, avvecklingsproblem och åtgärdsförslag.

Om oron inför och under avvecklingsfasen var stor, verkar den ha avklingat väldigt snabbt och i det bakåtperspektiv som ges i intervjuerna verkar avvecklingsproblemen ha varit väldigt små för att inte säga obefintliga. Det var en successiv avveckling på bägge ställena. Byggentreprenörerna drog tillbaka och omplacerade sin personal utan några större problem. Även i Forsmark där bygget hade pågått under lång tid och flera bygg- och anläggningsarbetare bosatt sig i trakten, verkar problemen med sysselsättning och arbetslöshet varit måttliga och hanterbara.

Inte heller för näringsidkare som hotell och service blev omställningsproblemen särskilt stora. När byggarbetsplatserna avvecklats, kom revisioner och underhåll att innebära ny beläggning.

6 Bygder i utveckling

Kraftverken har betytt mycket för både Östhammar och Oskarshamn. Bägge kommunerna präglades av kriser och negativ utveckling under 1960-talet. Kraftverken har varit betydelsefulla på många sätt. De har gett sysselsättning, stärkt den kommunala ekonomin, gett ett uppsving för övrigt näringsliv och ett befolkningstillskott som på olika sätt bidragit till bygdens utveckling.

6.1 Östhammars utveckling

Östhammar och Öregrund var länge två av Sveriges absolut minsta städer. År 1966 slogs de samman till Östhammars kommun. Det område som kom att utgöra kommunen, de båda städerna och den omgivande landsbygden hade under lång tid präglats av en negativ befolkningsutveckling. Området hade 13 482 invånare år 1902. År 1968 hade befolkningen minskat till 8 834. Ålderssammansättning blev också allt mer ogynnsam. Antalet gamla ökade stadigt medan personer i arbetsför ålder minskade.

I ett studiecirkelmateriale om Forsmarks kraftverks betydelse för Östhammars kommun står följande: "Östhammarsområdet hade sedan lång tid präglats av fortgående befolkningsminskning, och kommunalpolitikerna var djupt bekymrade över utvecklingen. Östhammars stad hade under 1960- och 1970-talen vidtagit en rad åtgärder för att locka till sig nya företag, men många av dessa som startat verksamhet i kommunen med hjälp av kommunala subventioner avslutades efter en tid på grund av ekonomiska problem. Subventionspolitiken upphörde sedan en kommunmedborgare börjat överklaga de kommunala besluten och fick dem upphävda av länsstyrelsen. Löften från ett par större företag om industrisatsningar, bl a i Hargshamn rann ut i sanden. Läget såg alltså dystert ut för kommunen i slutet på 1960-talet, och samgående med andra kommuner verkade vara enda lösningen på avfolkningsproblemet."

När Vattenfall beslutade sig för att förlägga ett kärnkraftverk till Forsmark mottogs det positivt, för att inte säga entusiastiskt, bland kommunens politiker. Det kom som manna från himmeln. "För bra för att vara sant" var den första gemensamma kommentaren i Uppsala Nya Tidning (januari 1970) från drätselkammarens ordförande, centerpartisten Oscar Forsberg och socialdemokraten Folke Trana. I stadsfullmäktiges protokoll om yttrandet över Vattenfalls koncessionsansökan från sammanträdet i oktober 1970 står det att: "Stadsfullmäktige ser med stor tillfredsställelse, att en kraftstation förläggs inom stadens gränser och önskar på alla sätt främja en sådan förläggning... Stadsfullmäktige finner det synnerligen angeläget att med kraft tillstyrka bifall till koncessionsansökan".

Alla beslut fattades i stor enighet mellan de politiska partierna. I fullmäktiges yttrande redogjordes för stora förväntningar på nya arbetstillfällen, sysselsättningsökning och förbättrat skatteunderlag. Även om Vattenfalls ursprungliga planer på tio reaktorer i Forsmark inte kom att förverkligas, har förhoppningarna om utvecklingen i Forsmark infriats. Dessutom var de första prognoserna om vad som krävdes i personal både för byggande och för drift av de första reaktorerna klart i underkant.

Som beskrivits ovan var kraven på kommunen när det gäller kärnkraftsetableringen inte särskilt stora. Man behövde i princip inte göra något i gengäld för att få kraftverket till kommunen. Vägen till kärnkraftverket och boendet för de tillfälliga bygg- och anläggnings-

arbetarna hanterades av bolaget. Det ställdes inte heller några nya krav på kompetens och resurser i stadens förvaltning.

Ett betydande undantag fanns dock och det gällde bostadsfrågan i första hand för den permanenta driftspersonalen, men som det också kom att visa sig för en del av bygg- och anläggningspersonalen. Redan i det första avtalet mellan Vattenfall och Östhammars stad från november 1970 åtog sig staden att svara för uppförandet av hyresbostäder för Vattenfalls driftspersonal i erforderlig omfattning. Staden skulle också medverka till att personalens behov av egna hem skulle tillgodoses i önskvärd omfattning.

Den stora anspänningen kom när det gällde att få fram byggbara tomter. Detta klarades genom att staden förutseende nog köpt in två stora markområden runt decennieskiftet 1969–1970 när säljare fanns och tillfälle gavs, ett söder och ett norr om Östhammar. En stor del av kraftverkets personal har också genom årens lopp valt att bosätta sig i eget hem i Östhammars tätort. Det var nära till kraftverket och här fanns service i form av butiker, skolor, daghem, bussförbindelse med kraftverket etc. Många kunde förverkliga villadrommen till ett betydligt lägre pris och större tomter än vad som skulle ha varit fallet i ett storstadsområde. Forsmarks driftchef påpekade också i en skrivelse 1974 behovet av större villatomter för egnahemsbebyggelsen. Staden reviderade också den stadsplan som man ursprungligen hade gjort för Boda. Efter förfrågan från kraftverkets personal om man verkligen måste planlägga som om det vore i Stockholm med små tomter, glesade man ut så att fyra tomter blev tre.

Det blev ett väldigt tryck i Östhammar under 1970-talet. Rena Klondykestämningen. För kommunalpolitikerna var det en intressant och spännande tid. Invånarna fick uppleva dynamik och utvecklingskraft.

Bostadsbyggandet ökade kraftigt i Östhammar under 1970-talet. Mer än 300 hyreslägenheter, av totalt ca 650 i hela kommunen, kom till i Östhammars tätort. Beviljade bygglov steg kraftigt från nivån 30 stycken år 1970 till 77 år 1973. Sedan blev det ett skutt upp till 200 året därpå, en nivå som i stort sett hölls under tre år. År 1980 var man nere i 128 stycken. Resten av 1980-talet var man sedan tillbaka på en genomsnittlig nivå på 40.

Ett problem under den här tiden var att bostadsbyggandet var strikt reglerat. Det var en svår kreditmarknad med ett högt ränteläge och bostadslåneramar som fastställdes av bostadsstyrelsen och fördelades på länsstyrelserna. Varje län hade en ram som fördelades ut på kommunerna, som sedan hade att kvotera ut nybyggnadsytan på olika tätorter. Detta vållade en del stridigheter både på länsnivå och inom kommunen. Detta tog en del tid för kommunens politiker och tjänstemän men huvudsakligen lyckades man i Östhammar få tillräckligt utrymme för att möta efterfrågan.

Kraftverket kom att spela en stor roll i det drama som kom att utspelas inför nästa kommunsammanslagning 1974. Det var kampen om Östhammar eller Gimo skulle bli centralort i den nya sammanslagna kommunen. Bertil Helmersson beskriver i sin bok ”Östhammars kommuns födslovåndor” ingående skeendet. Gimo hade under en längre tid varit den ort som stått för expansion och utveckling med tunga industrier som Sandvik och Rockwool. De östra delarna hade, som beskrivits tidigare, genomlidit flera år av befolkningsminskning. Hade kommunsammanslagningen kommit några år tidigare hade sannolikt Gimo blivit centralort. Men kraftverket innebar att tyngdpunkten i regionen försköts. Befolkningsutvecklingen skulle i framtiden komma i öster och Östhammars politiker fick ”råg i ryggen att hävda sig i tävlingen om ledningen i det nya kommunblocket”.

Idag har kraftverket cirka 750 anställda. Med anhöriga innebär detta ett betydande befolkningstillskott i kommunen. I Östhammars tätort har kommunal service och detaljhandel fått ett betydande och stabilt underlag. Personalen från kraftverket har också fått en annan betydelse för kommunen. Enligt en av de intervjuade har de inneburit ett klart lyft för kommunen. Många Forsmarksanställda är engagerade i föreningsliv, allt från idrott till kyrkor, i politik och samhälle. Kraftverkets personal och deras anhöriga har visat en hög grad av engagemang och aktivitet som kommit hela samhället till del.

Ett hot idag är möjligen att fler anställda väljer att bo på annan ort och särskilt då Uppsala. Det är inte lika självklart idag att flytta till Östhammar när man får anställning på kraftverket. Många uppskattar att bo i en större stad. Där finns det ett annat utbud av kultur och service samt även en bredare arbetsmarknad som gör det lättare för bäge parter i ett förhållande att hitta jobb.

6.2 Utvecklingen i Oskarshamn

Även i Oskarshamn har kraftverket haft en stor betydelse för utveckling, ekonomi och sysselsättning. Även här hade man ett besvärligt 1960-tal.

Sverige var i början på 1960-talet en av världens största varvsnationer, endast i Japan var produktionen större. Under 1970-talet uttraderades i stort sett denna jätteindustri helt. Skälet var oljekrisen, minskad världshandel och utländsk konkurrens. Varvsnedläggningarna kantades av dramatik, statliga stödprogram och politiska kriser. Först ut i mitten på 1960-talet, och en föraning om vad som komma skulle, var krisen vid Oskarshamns Varv. Omkring 1 500 personer förlorade jobbet och arbetslösheten blev ett stort problem i Oskarshamn. Men tack vare ett idogt arbete, som tillskrivs dåvarande ordföranden i kommunstyrelsen Nisse Falk, lyckades man få flera ersättningsindustrier till kommunen.

Nisse Falk kan beskrivas som urtypen för en gråsosse, i ordets bästa bemärkelse. I Sven Bergquists bok ”De svåra åren” beskrivs han som en person som samarbetade bra med alla. Det var viktigast med kompetent folk, var de politiskt hörde hemma spelade mindre roll. Nisse Falk blev under varvskrisen en flitig gäst i kanslihuset. Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) bearbetades intensivt, precis som olika industriledare. Nisse Falk förekom ofta i TV. På den tiden var industrikriser fortfarande sällsynta och hett nyhetsstoff. Med detta intensiva lobbyarbete och en aktiv arbetsmarknadspolitisk insats från AMS, lyckades man få till 1 700 permanenta ersättningsjobb i kommunen. Alltså 200 fler än antalet förlorade jobb i varvskrisen. Därtill lyckades man också så småningom sälja varvet till Bröderna Johansson. Idag drivs det vidare som ett reparations- och underhållsvarv.

Planerna på ett kärnkraftverk på Simpevarpshalvön hade funnits sedan slutet på 1950-talet, så kärnkraftverket kom inte som en överraskning för kommunen. Bygget av Sveriges första reaktor Oskarshamn 1 påbörjades den 7 juni 1966 och den gick i kommersiell drift i början på 1972. På den här tiden var detta en helt okontroversiell etablering. Kärnkraften var något man var för över partigränserna både på riksplanet och lokalt. De första besluten om Simpevarp togs av centerpartistiskt styrda Misterhults kommun som i en generalplan beslutad 1963 har med kärnkraftverket. De var entusiastiska för projektet. Det intryck som den dåvarande kommunledningen hade fått av ”avfallsproblemet”, var dock att det inte var något problem alls. Möjligen skulle det totalt sett bli en hink. Kärnkraftverket kom här att underlätta kommunsammanslagningen, eftersom Misterhult egentligen tyckte att kommunen var för liten för att hantera en så här stor industrietablering.

Invigningen av O1 och den fortsatta utbyggnaden bidrog kraftigt till den positiva utvecklingen i kommunen under 1970-talet. Kraftverket blev en bekräftelse på att man hade lämnat 1960-talet med varvskriser och elände bakom sig.

6.3 Det lokala näringslivet

Kraftverken både i Östhammar och i Oskarshamn har också haft tydliga positiva effekter på det lokala näringslivet. Förutom det självklara, att befolkningstillskottet både under byggtiden och efteråt med driftpersonalen ger bättre omsättning och underlag för detaljhandel och service, har också lokala företagare gynnats i upphandlingen av varor och tjänster till kraftverken. Särskilt Oskarshamn hade en uttalad strategi att använda sig av lokala och regionala företag i så stor utsträckning som möjligt. OKG och BOA var inte bundna av upphandlingslagen utan kunde välja entreprenörer mer fritt och då väga in faktorer som till exempel tillhörighet i närområdet. Det gällde självfallet inte huvudentreprenörerna och andra större uppdrag, här skedde upphandlingarna i full konkurrens, men det fanns flera mindre upphandlingar av varor och tjänster.

Det enda negativa i sammanhanget som har framkommit är att en del mindre företag särskilt i byggbranschen tyckte att kraftverket drev upp lönerna, att man betalade bra även för okvalificerade tjänster. ”Det ska väl inte betala sig bättre att stå och dra ut spik på formvirke än att snickra på hus.”

Ett exempel på företag där närheten till kärnkraftverket har betytt mycket för utveckling och tillväxt är Elajo. Företaget startades 1958 i Oskarshamn där man idag har sitt huvudkontor. Koncernen omfattar nära 1 000 anställda på ett 50-tal orter.

På bägge orterna har kraftverket både under byggtiden och efter gett ett bra underlag för hotell- och restaurangbranschen. I Östhammar byggdes ett nytt stadshotell under i början på 1980-talet. En etablering som knappast kommit till stånd utan kraftverket.

Kraftverken ger också stadga och stabilitet på ett mer långsiktigt sätt. Industrijobben är stadigt minskande i Sverige. I Östhammar såg man detta bland annat när Rockwool la ned sin anläggning i Gimo på 1990-talet. Flera av de arbetstillfällena som skapades i Oskarshamn efter varvskrisen har hunnit försvinna i företagsnedläggningar och rationaliseringar. I dagens internationella konkurrens flyttas jobb snabbt över hela jordklotet. Ingen kommun kan känna sig säker. Ofta drabbas man utan förvarning och snabba beslut när jobb flyttar ut. I detta näringsklimat är självfallet jobb som de på kärnkraftverken i Oskarshamn och Forsmark ”guld värda”. Ett kraftverk flyttar man inte på hursomhelst. Jobben är beständiga.

Långsiktigt kanske det finns ett politiskt hot mot kärnkraften i Sverige. Men detta är mindre uttalat än på länge. Efter nedläggningen av Barsebäck och riksdagens beslut att ta bort den bortre parentesen, att kärnkraften ska vara avvecklad till 2010, verkar det som om de kvarvarande reaktorerna får vara kvar under överskådlig tid. När de en gång tjänat ut och bör stängas på tekniska och ekonomiska grunder, talar mycket för att platserna ändå kommer att användas för någon form av kraftproduktion. Infrastrukturen med ledningar m m finns ju på plats. Dessutom finns det också en möjlighet att synen på kärnkraft kan komma att förändras. I Forsmark talade man ursprungligen om 10–12 reaktorer och i planunderlaget för Simpevarpshalvön talar man även om O4, O5 och O6 samt att plats finns för ytterligare aggregat om så skulle visa sig önskvärt.

6.4 Stridigheter kring kärnkraften

De ursprungliga planerna för kärnkraften i Oskarshamn och Forsmark fattades under stor politisk enighet både på riksplanet och lokalt. Kärnkraften sågs som framtidens energikälla och hade stöd över partigränserna. Etableringarna mottogs med entusiasm och öppna armar i båda kommunerna.

Denna samstämmighet kom emellertid snart att brytas och kärnkraften blev föremål för en av de mest bittra och långdragna politiska strider som vi har haft i Sverige. Den striden är skildrad i den i inledningen nämnda Erfarenhetsutredningen och behandlas därför inte här. Men hur kom då kärnkraftsdebatten och folkomröstningen att prägla livet i Oskarshamn och Östhammar?

Man skulle kunna tro att närheten till kärnkraften och rädslan för problem skulle bli större ju närmare kärnkraftverken man kom. I själva verket var det precis tvärtom.

Stödet för kärnkraften har varit mycket starkt i bägge kommunerna. Kommunalpolitiskt har man aldrig tvekat. Visst växte det också i Oskarshamn och Östhammar upp en opinion mot kärnkraften. Linje 3 hade aktiviteter på bägge orterna, men som någon sagt var det mest utsocknes eller folk utifrån som stod på torgen och agiterade. Även om stödet för Linje 3 i Östhammar blev överraskande stort i folkomröstningen (45,2 procent jämfört med riksgenomsnittet på 38,7 procent), var det inget som präglade det dagliga livet i kommunen. Det verkade lika lite här som i Oskarshamn (där 30,3 procent röstade på Linje 3) varit mer än några enstaka kommunalpolitiskt aktiva som bedrivit aktiv kampanj mot kärnkraften.

De olika uppfattningarna i kärnkraftfrågan verkar inte ha ställt till med några större problem med umgänget eller det sociala livet i kommunerna. I det civila samhället, i kyrkor och föreningsliv gick det bra att arbeta tillsammans även om man hade olika uppfattningar i kärnkraftfrågan. Det är ingen av de intervjuade på någon av orterna som kan erinra sig att kärnkraftfrågan infekterade umgänget och det dagliga livet i kommunerna. Visst fanns det diskussioner och visst fanns det personer på bägge sidor som engagerade sig i debatten. Men går man igenom pressklipp och pratar med personer idag verkar det mest blivit uppmärksamhet när någon potentat utifrån kom på besök.

Några enstaka incidenter finns naturligtvis. I det tidigare nämnda studiecirkelmaterialet från Forsmark finns uppgifter om att kraftverksanställda som bosatte sig i en viss del av kommunen inte kände sig välkomna där och att barnen blev ovänligt bemötta och fick utstå glåpord i skolan.

De ledande kommunalråden på bägge orterna var socialdemokratiska och trots partiets mer ambivalenta hållning på riksnivån, var det aldrig någon tvekan om att partierna lokalt slöt upp bakom kärnkraften. Man skulle kunna tro att kommunalråden blev hårt ansatta och fick ta emot mycket kritik och många påhopp, men så verkar inte ha varit fallet. Det fanns centerpartister på båda orterna som drev opinion i frågan också i kommunfullmäktige. Men det verkar som de ledande centerpartisterna låg relativt lågt i frågan. I något fall sägs det dessutom efteråt, att de egentligen var för kärnkraften. Det lokala politiska umgänget mellan socialdemokrater och centerpartister verkar inte på något sätt ha infekterats av kärnkraftfrågan.

Harrisburg kom självfallet som en chock för politikerna i Oskarshamn och Östhammar, precis som för alla andra. Men på bägge ställena säger man att man kom över det ganska fort, eftersom man snabbt fick tillgång till relevant information via de lokala säkerhetsnämnderna. I samma skede som den politiska dramatiken och paniken spelades upp på riksplanet, satt man alltså lokalt i säkerhetsnämnderna och tog till sig information i sak och lät sig därmed lugnas.

Det fanns dock en tydlig oro bland de anställda i kraftverken inför folkomröstningen, för vad som skulle hända. Det är nog ingen tvekan om att man på bägge ställena i alla fall utåt hade attityden: ”Det här kommer att ordna sig, det här är inget man stänger utan vidare, när det kommer till kritan så brukar svenska folket rösta förnuftigt”. Men innerst inne gnagde oron hos många för vad som skulle hända. Särskilt gällde detta i Forsmark där man rekryterat driftpersonalen både till ettan och till tvåan, men i motsats till Oskarshamn hade driften inte kommit i gång. Genom rådrumslagen hade regeringen fått möjlighet att skjuta upp besluten om laddning av reaktorerna till efter folkomröstningen. Det vara flera i den nyrekryterade driftpersonalen som redan hade flyttat till Östhammar, några hade börjat bygga hus osv. Ett nej i folkomröstningen hade kunnat innebära, inte bara arbetslöshet utan också personlig konkurs. För vem skulle vilja köpa hus i Östhammar om man stängde kraftverket.

7 Corporate citizenship

Kärnkraftverken är och har ända från början varit väl etablerade och haft ett gott anseende hos den lokala befolkningen. Det är, som flera av de intervjuade har påpekat, svårt att idag tänka sig Oskarshamn utan OKG eller Östhammar utan Forsmark och FKA. Kraftverken är idag en naturlig del av respektive kommun. Nu lever och verkar också en stor del av kraftverkens anställda och deras anhöriga i sina kommuner; man är en del av det dagliga livet; aktiv i föreningar, kyrkor och politik. Många tidigare anställda på kraftverken har också hunnit pensioneras och bor kvar i kommunerna.

Det vittnas allmänt om att både kraftverken i sig när de etablerades och de anställda när de flyttade in välkomnades med entusiasm och öppna armar. De förde med sig framtidstro. I Östhammar innebar kraftverket att en negativ utvecklingstrend kunde brytas och förutsättningarna gavs för en ny era. I Oskarshamn innebar kraftverket att en positiv utvecklingstrend kunde förstärkas och en slutlig bekräftelse på att 1960-talets kris var överstånden.

I början bidrog säkert det faktum att energiindustrin allmänt hade ett högt förtroende. Vattenfall var statligt ägt och OKG:s ägare Sydkraft var i sin tur till väsentlig del samhällsägt genom ett antal kommuner, varav Oskarshamn var en. Kärnkraft hade dessutom en image att vara högteknologisk och tillhöra framtiden. Idag har båda dessa faktorer mist en hel del av denna sin forna glans. Ändå är det bestämda intrycket att kraftbolagen genom åren lyckats fördjupa sitt förtroende och sin förankring i lokalsamhället.

I USA talar man ofta om begreppet ”corporate citizenship” och menar då företag som inte bara inriktar sig på att tillfredsställa de egna ägarna utan tar ett vidare samhällsansvar. Det handlar om företag som utifrån en etisk plattform tar ansvar för extern miljöpåverkan, ett socialt ansvar för sina anställda och visar ett samhällsengagemang på de orter de är verksamma.

Det är troligen så att mycket av OKG:s och FKA:s ställning och förankring beror på att man redan från början och sedan genom åren varit just ”goda medborgare”. Såväl kommunalpolitiker som tjänstemän har egentligen bara gott att säga om kraftbolagen. De har visat både öppenhet och samarbetsanda.

Man visade ett stort intresse för och omsorg om den kulturhistoriska miljö där man etablerades – Forsmarks brukssamhälle och Simpevarps fiskeby. FKA övertog Forsmarks herrgård och rustade upp denna. Man visade ett intresse för att återställa miljön och reparera de sår i naturen som byggandet inneburit. OKG presenterade på eget initiativ en återställningsplan som gick långt utöver vad myndigheterna krävde. Den applåderades av såväl kommun som länsstyrelse, som vare sig hade några erinringar eller krav på kompletteringar. Kommunens politiker var mest fascinerade av att man verkligen kunde ”ondulera” landskapet på ett sådant sätt.

Kraftverken har också betytt en hel del för det lokala näringslivet med entreprenader samt köp av varor och tjänster. Redan tidigare har beskrivits hur det var en medveten strategi hos OKG att i så stor utsträckning som möjligt använda sig av lokala leverantörer. OKG höjde också sina aktier betydligt när man flyttade huvudkontoret från Stockholm till Oskarshamn.

Både FKA och OKG bedriver en omfattande sponsringsverksamhet i sina respektive närområden inriktade på kultur, idrott, miljö och social verksamhet. Föreningslivet och flera kulturevenemang har kunnat utvecklas på bägge orterna tack vare kraftbolagens engagemang.

I Östhammar fanns ännu på 1980-talet ingen gymnasieskola. Det tyckte FKA var ett problem både för bygden som sådan och för möjligheterna att rekrytera personal. Det gjorde att man helt enkelt startade en egen. Det var en etablering som man fick lägga ner mycket kraft och energi på. Kraftverkets dåvarande chef Karl-Erik Sandstedt var personligen djupt engagerad. Motståndet kom såväl från länsstyrelserna som från grannkommunerna, främst kanske Tierp, och ett regeringskansli som var svårövertygat om nyttan av privata skolor.

Till sist lyckades man övertyga alla instanser och få de nödvändiga tillstånden. Skolan startade 1987 med i grunden naturvetenskaplig gren men specialinriktad på data och energi. Man har hela tiden haft en väldigt hög ambitionsnivå och skolan har också fått mycket goda vitsord för sin kvalitet och har i olika sammanhang bedömts vara en av Sveriges bästa gymnasieskolor. Skolan har idag riksintag, drivs huvudsakligen som ett internat med elevhem i den gamla barackstaden. Just riksintaget, den höga ambitionsnivån och konkurrensen har väl gjort att skolan inte har fått samma betydelse för bygden som det var tänkt från början. För bygdens ungdomar har det senare startade bruksgymnasiet i Gimo blivit huvudalternativet. Motivet för att driva skolan idag verkar främst vara omsorgen om en bra gymnasieutbildning med hög ambitionsnivå och inriktning på naturvetenskap.

8 Intervjuade

Oskarshamn

Bengt Christersson, tidigare kommunalråd.

Lars Sälldén, ställföreträdande byggchef för O3.

Krister Hallberg, tidigare stadsarkitekt.

Göran Landenius, teknisk chef i kommunen, tidigare arbetsledare på O3.

Ronald Hagberth, projektledare för O3.

Östhammar

Birger Norén, tidigare kommunalråd.

Bertil Helmersson, tidigare ekonomichef i kommunen.

Rune Nilsson, tidigare driftchef i Forsmark.

Kurt Angeus, planeringschef för byggarbetsplatsen Forsmark.

Underlagsmaterial

Diverse kommunala handlingar från Oskarshamn och Östhammar.

Forsmarks kärnkraftverks betydelse för Forsmarks kommun – studiecirkel från Frösåkers hembygdsförening.

Kärnkraftsomröstningen i kommunerna – Leif Johansson, Lunds Universitet.

Östhammars kommuns födslovänder – Bertil Helmersson.

De heta åren – Sven Bergquist.

Ett fall för ministären – Sigfrid Leijonhufvud.